

Poznámky ke kritice některých levičáckých koncepcí revoluce

Organickou součástí světového revolučního procesu, boje za osvobození lidstva od ekonomického, sociálního, politického i kulturního útlaču parazitními vykořisťovatelskými třídami a za upevnění socialistického společenství je ideologický boj, jehož význam narůstá přímo úměrně růstu intenzity objektivních revolučních procesů i pokusům světové reakce vytvořit „ideologickou protiváhu“ marxisticko-leninské teorie a komunistické společenské praxe. Na poradě komunistických a dělnických stran v roce 1969 konstatoval L. I. Brežněv, že „není možné zvítězit v boji proti imperialismu, dosáhnout upevnění jednoty našeho hnutí a všech protiimperialistických sil, nerozvineme-li co nejaktivnější ofenzivu proti buržoazní ideologii“ [Mezinárodní 1970 : 185].

Na XXV. sjezdu sovětských komunistů byla tatáž myšlenka opakována se stejnou naléhavostí: „V boji světových názorů nemůže být místo pro neutrální postoje a kompromisy. Zde je nutné projevoval vysokou politickou bdělost, vyvíjet aktivní, operativní a přesvědčivou propagandistickou práci a včas se postavit proti nepřátelským ideologickým diverzím“ [XXV. 1976 : 67].

Buržoazní ideologie již dávno zařadila do svého arzenálu zbraní ideologické diverze pokusy o „vyvrácení“ marxistické teorie revoluce s plným vědomím, že právě teorie revoluce tvoří spolu s teorií třídního boje a diktatury proletariátu součást centrálního ideového komplexu marxismu-leninismu. Ideologická ofenziva marxisticko-leninské teorie musí proto nutně zahrnout i tento soubor teoreticky složitých a prakticky mimořádně závažných otázek.

V této studii chceme ukázat a z marxistických hledisek analyzovat některé typické koncepty buržoazní sociologie a charakteristické přístupy některých nemarxistických autorů k fenoménu sociální revoluce. Pro soudobou buržoazní sociologii — po letech okázalého ignorování problematiky sociální revoluce, která byla traktována jako v podstatě okrajová a nepříliš zajímavá součást „komplexnější“ problematiky „sociální změny“¹ — je spíše charakteristický růst zájmu o studium revoluce, který se i navenek projevuje v růstu počtu publikací pojednávajících přímo o revoluci. Hannah Arendtová, jedna z nejvýznamnějších buržoazních autorů, kteří se zabývají fenoménem revoluce, vysvětluje tento růst zájmu lapidárně: „V zápase, který dnes rozděljuje svět a v němž je příliš mnoho v sázce, zvítězí zřejmě ti, kteří pochopí revoluci“ [Arendt 1963 : 8]. Třídní ideologická motivace vzrůstajícího zájmu o revoluci je tedy zřejmá: proti marxisticko-leninské teorii, jejíž integrální a podstatnou složkou je právě teorie revoluce, musí být postavena jako účinná ideologická protiváha „teorie“ revoluce, rozpracovaná z pozic vládnoucí buržoazní třídy. V buržoazních teoriích revoluce, které jsou ve svých konkrétních formách svázány s řadou dalších teoretických konstrukcí, například s teorií konvergence, s teorií „sociální transformace“ kapitalismu, s teorií lidového kapitalismu atd., se snad v nejmarkantnější formě projevuje nezastřeně apologetický ráz oficiální buržoazní sociologie a politické vědy. „Studium“ a „výzkum“ revoluce přestal být zejména v posledních desetiletích věcí soukromého zájmu jednotlivých ba-

¹ Lze se o tom přesvědčit nahlédnutím do oficiálních učebnic sociologie, zejména učebnic americké provenience. Například James A. Quinn ve své více než 400stránkové učebnici věnuje sociální revoluci celkem jeden (!) odstavec [Quinn 1963 : 115]. W. F. Ogburn a M. F. Nimkoff ze 650 stran věnují revoluci jedinou stránku [Ogburn — Nimkoff 1964].

jiní traktují revoluci jako typ „nonkonformního chování“ atd. Pro tyto akademické přístupy je nadto typické, že se charakteristika sociální politické revoluce, včetně jejího základního hodnocení jako jevu „sociální dezorganizace“, přenáší z učebnice do učebnice — dokonce i s doporučenou četbou (Sorokin, Edwards, Brinton).

datelů, ale stal se náplní činnosti řady specializovaných institucí. Ve Spojených státech jde například o *Hooverův institut války, revoluce a míru*, o *Ruský institut Kolumbijské univerzity*, o *Ruské výzkumné středisko Harvardské univerzity*, o *Středisko mezinárodních výzkumů Princeton-ské univerzity* atd. Již z názvů samých, ale daleko markantněji z literární produkce těchto institucí je zřejmé jejich základní zaměření; neskrývaný, aktivní antikomunismus a antisovětsismus, jen zčásti zakrývaný sociologickou a politologickou frazeologií.

Na zdánlivě opačném pólu širokého spektra buržoazních a nemarxistických přístupů k revoluci pak stojí maloburžoazně radikální, levičácké a kvazimarxistické koncepce, které deformují původní Marxovo a zejména Leninovo pojetí revoluce, ztotožňující je s koncepcí ozbrojeného boje jako jediné možné a jediné adekvátní formy „třídního boje“. Tato pojetí (na příklad u Fanona a Debraye) nezřídka vycházejí ze značně subjektivistických interpretací výsledků a procesů národně osvobozenecských hnutí v Africe, Asii (zejména v Číně a Vietnamu) a Latinské Americe (zejména na Kubě, v Brazílii, Bolívii a Peru). Objektivně však, přes svůj vnější levičácký radikalismus, orientovaný zejména proti politické strategii a taktice jak mezinárodního komunistického hnutí, tak jednotlivých konkrétních komunistických a dělnických stran, tato pojetí slouží téměř základnímu cíli — aktivní polemice s marxistickou teorií revoluce, s revoluční praxí dělnického hnutí a s politickým programem výstavby socialismu v zemích socialistického společenství.

Základní rozdíl mezi oficiální buržoazní apologetikou a maloburžoazním radikalismem pak z teoretického a prakticko-politického hlediska spočívá v tom, že zatímco první orientace pokládá sociální revoluci v soudobém světě za naprosto neúnosnou, neadekvátní formu společenské změny, protože všech základních cílů postulovaných revolučními teoriemi minulosti, včetně marxismu, prý bylo ve vyspělých kapitalistických zemích dosaženo,² pak druhá

orientace považuje revoluci v její redukované formě násilného, ozbrojeného povstání za jediné možný způsob řešení rozporů a konfliktů soudobého světa.

Je ovšem třeba mít na paměti, že tyto dvě linie reprezentují dva póly jakéhosi ideologického kontinua nemarxistických koncepcí (včetně přístupů reformistických a revizionistických), jež v té či oné míře reagují na objektivní problém revoluční změny daného, tj. buržoazního společenského uspořádání. Z dějin mezinárodního dělnického hnutí víme, že ještě za Marxova a Engelsova života se začaly objevovat reformistické koncepce, například v programové studii E. Bernsteina, K. Schramma a K. Hochberga v roce 1879, které doporučují „změnit revoluční strategii“ na strategii oportunního kompromisu. E. Bernstein ve své práci *Předpoklady socialismu* z let 1897—1898 vypracoval revizionistickou doktrínu, která znamená uvědomělý rozchod se všemi centrálními idejemi vědeckého socialismu, v první řadě pak s teorií revoluce. Není bez zajímavosti, že myšlenkový postup a způsob argumentace, které Bernstein volí, jsou zcela identické s postupem a argumentací, s nimiž se setkáváme u soudobých revizionistů — například u E. Fischera, R. Garaudyho aj. Bernstein se snaží „dokázat“, že „tradiční marxistická doktrína“ neodpovídá změnám objektivním podmínkám a že tedy její důsledná aplikace může vést jen k neúspěchu hnutí, k tomu, že nebude schopno přiměřeně reagovat na novou historickou situaci. Reagování „přiměřeným způsobem“ je ovšem podle Bernsteina důsledné odmítání „intransigentní“ (nesmlouvavé, nekompromisní) taktiky, jež je nejúplněji teoreticky vyjádřena právě v koncepci proletářské revoluce, a její nahrazení taktikou a strategií politického kompromisu, jímž prý jediné lze dosáhnout podstatných reforem. Bernstein neváhá argumentovat příklady z dějin dělnického hnutí: charisté prý byli prototypem nesmlouvavého radikalismu, jenž však ničeho reálného nedosáhl, zatímco oportunisté (označení samo nabylo jednoznačně pejorativního významu až později) dosáhli v letech 1867

² Tak například R. Daniels píše: „Budeme-li uvažovat v souladu s požadavky formulovanými v *Komunistickém Manifestu*, pak Velká Británie a Skan-

dinávie téměř v úplnosti realizovaly cíle proletářské revoluce“ [Daniels 1962 : 71].

a 1884 volebního práva. Chce-li dělnické hnutí dosahovat úspěchů — a každé hnutí úspěch nezbytně potřebuje —, musí opustit „radikalistické sektářství“ atd. Víme, že bernsteinovská revize marxismu byla revizí a opuštěním všech základních principů marxistické teorie, principů filozofických, sociálně politických, ekonomických i ideologických. Nejinak je tomu v soudobém revizionismu: všechny jeho varianty zdůrazňují požadavek „modernizace“ marxismu, což reálně neznamená nic jiného než zbatit marxismus jeho revoluční podstaty a proměnit jej v nějakou formu pravicového oportunismu, reformismu a politického kompromisnictví. I když je konkrétní argumentace jistě v mnohém odlišná od dílčích argumentů bernsteinovského revizionismu, sociálně politický smysl zůstává nezměněn.

Soudobý revizionismus se většinou opírá o argumentaci založenou na konstatování sociálně ekonomických důsledků vědeckotechnické revoluce a požaduje „přizpůsobit“ marxismus „nové epoše“, kterou v dějinách lidstva reprezentuje právě vědeckotechnická revoluce. Zcela otevřeně formuloval v souvislosti s marxistickou teorií revoluce toto pojetí Roger Garaudy, který tvrdí, že vědeckotechnický pokrok vylučuje nutnost socialistické revoluce, o čemž údajně svědčí vývoj Spojených států: zde prý je možno dnes dosáhnout zásadních reforem, jež „lze realizovat, aniž budou uváděny v pochybnost hlavní zásady a zákony dosavadního režimu“.³

Podobně jako u Bernsteina nacházíme i u dnešních revizionistů pokusy „teoreticky“ zdůvodnit protirevoluční pozici kritikou filozofických a sociálně politických principů marxistické teorie revoluce. I když pravicový reformismus původně vzniká v rámci dělnického hnutí a „vychází“ z marxistické teorie, objektivně se sblíží a v mnoha ohledech přímo ztotožňuje se soudobým buržoazním reformismem a s řadou transformačních teorií, jejichž počátek lze hledat už ve dvacátých letech našeho století. Rozbor těchto koncepcí, jež jsou vždycky svou podstatou objektivně

protirevoluční, i když mnohy o problematice sociální revoluce explicitě vůbec nemluví, je věnována v soudobé marxistické literatuře řada studií. Jejich skutečnou podstatu otevřeně vyjádřil například západoněmecký autor F. Sternberg, který má za to, že mezi vědeckotechnickými a sociálními revolucemi neexistuje principiální rozdíl: právě tak jako první průmyslová revoluce nutně vedla ke vzniku klasického kapitalismu, stejně tak „druhá průmyslová revoluce“ nutně vede ke vzniku „industriální společnosti“ — a to bez sociální revoluce, která je svou podstatou zcela zastaralá.⁴

Industriální společnost (eventuálně post-industriální společnost) je prostě „ideálním stavem“, jehož dílčí vady krásy lze poměrně snadno odstranit „promyšleným reformním úsilím“...

Celý komplex konvergenčních teorií, jež dnes tvoří jádro buržoazní ideologie ve vztahu k marxistické teorii revoluce, byl již nejednou z různých hledisek analyzován. Zmiňujeme se o nich proto, abychom zdůraznili širší souvislosti naší analýzy. Podobně je tomu i s oním zmíněným „druhým pólem kontinua“ nemarxistických teorií revoluce, totiž s levičáckými koncepcemi revoluce; speciální práce jsou věnovány kritické analýze trockistického pojetí revoluce a zejména dnes mimořádně aktuální maoistické teorii a praxi, která zvláště silně poškozují světový revoluční proces. L. I. Brežněv na XXV. sjezdu KSSS konstatoval, že „nyní již nestačí říci, že maoistická ideologie a politika jsou neslučitelné s marxisticko-leninským učním. Maoistická ideologie a politika jsou totiž marxisticko-leninskému učení přímo nepřátelské“ [XXV. 1976 : 12].

Tato studie je věnována kritickému posouzení tří významných reprezentantů levičáckých protimarxistických koncepcí revoluce: F. Fanona, R. Debraye a H. Marcuseho. Francouzský teoretik a revoluční bojovník Franz Fanon nepatří ani do kategorie salónních teoretiků revoluce, ani do kategorie anarchistických „aktivistů“. Jeho aktivní účast v alžírském národně

³ Srv. R. Garaudy [Garaudy 1969 : 40–59]. Podrobnou marxistickou kritiku viz v kolektivní práci československých a sovětských autorů [Současný 1973 : 277 an.].

⁴ F. Sternberg [1961 : 333]. Srv. marxistickou analýzu v práci G. I. Ivanova [Sociálnaja 1975] dále H. Meissner [1975] a jiné.

osvobozeneckém hnutí sehrála významnou a historicky pokrokovou úlohu. Lze říci, že „chyby Fanonovy jsou chybami bojovníka, který celý svůj život věnoval revoluci“... „Mýlil se, ale napsal o problémech, jimiž se protřpěl v revolučním boji, píše vášnivě a bez ohledu na své osobní zájmy“, zjišťuje J. Krasin [Krasin 1975 : 12].

Máme-li obecně charakterizovat základní pozitivní Fanonovy koncepty, pak je to 1. vášnivý antikolonialismus a ostrý odsudek „metropole“, 2. zásadně kladné hodnocení role socialistických zemí v národně osvobozeneckém zápase afrických zemí, 3. odpor vůči všem formám rasismu, a konečně 4. formulace problému tříd jako klíčového problému revolučního hnutí v Africe.

Z těchto základních předpokladů Fanon vychází, když přistupuje k analýze revolučního národně osvobozeneckého hnutí v Africe. Už sama vnitřní rozpornost teoretických východisek nutně poznamenává i *metodu* Fanonovy analýzy, jež je vůbec nejslabší složkou celé jeho koncepce. Pomineme-li už, že marxistická dialektika je Fanonovi zcela cizí, lze obecně říci a konkrétně doložit, že Fanon pracuje toutéž moralizující metodou, která je tak typická pro buržoazní akademické myšlení. Tím nemá být ani zdaleka řečeno, že Fanon je snad nějakým plagiátorem běžných buržoazních teorií. Není tomu tak ani po stránce obsahové, ani pokud jde o ideové politickou orientaci. Akademický způsob myšlení a jeho tendence zobecňovat i tam, kde zobecňovat nelze, se však v jeho metodě projevuje jednoznačně. Svě úvahy a svá schémata revolučního boje totiž považuje za platné pro celou Afriku, jako by šlo o zobecňující zkušenosti revolučního boje všech afrických zemí. Téměř žádné ze svých tvrzení však nedokládá historickými fakty, které naopak jsou v mnoha případech v přímém rozporu s nimi. Stejně tak uvažuje o třídách v Africe — o dělnické třídě obecně, o inteligenci obecně, o buržoazii obecně, o lumpenproletariátu obecně, aniž bere v úvahu specifika jednotlivých zemí a vnitřní diferenciaci těchto tříd. Waddis oprávněně konstatuje, že Fanon pracuje spíše na základě intuice než

na základě seriózní empirické a historické analýzy [Waddis 1975 : 55]. Tím je ovšem dáno, že Fanonovými schématy naprosto nelze vysvětlit změny, k nimž došlo například v Egyptě, Alžírě, Mali, Guineji, Ghaně, Kongu (Brazaville), Tanzánii, Súdánu, Zambii, Ugandě a dalších zemích.

Jádro Fanonova díla spočívá ve zkoumání role, kterou hrají jednotlivé třídy v procesu revolučního osvobození afrického kontinentu. Východiskem jeho úvah na toto téma je analýza násilí jako — podle jeho názoru — hlavního a rozhodujícího prostředku jak kolonialismu, tak i revolučního osvobozeneckého boje. Jakkoli je v právu, postihuje-li násilnický charakter kolonialismu, přece jen nevidí, nebo z hlediska svého schématu nechce vidět, že kolonialismus je sice *především* násilí, ale že nejde *vždycky* jen o násilí fyzické: kolonialismus totiž používá fyzického násilí k tomu, aby dosáhl určitých ekonomických efektů, přičemž ne vždycky používá jenom násilí fyzického. Celý koloniální systém je přece budován jak na násilném — tedy vojenském a policejním — uchvácení afrických teritorií, tak na soustavě ekonomických **prostředků, tj.** na nucené práci, na soustavě daní, na nucené migraci, na uzurpaci půdy, na řízení výsadby určitých kultur a zákazu pěstování jiných, dále ovšem na promyšleném vyvolávání vzájemného rozkolu mezi kmeny, kmenovými náčelníky, na využívání soustav tzv. nepřímého řízení atd.

Rozpornost, pro Fanonův způsob myšlení a argumentace tak charakteristická, se projevuje i v tom, že na jedné straně nepřipouští — v obecné tezi — jinou cestu než cestu ozbrojeného boje, při konkrétní úvaze však konstatuje, že „dnes naprosto jistě víme, že použití síly v Alžírě bylo nezbytné. Jiné země však přivedly své národy k téměř výsledkům politickou činností a osvětovou prací, kterou řídila strana“ [Waddis 1975 : 154]. Fanon ovšem nemá na mysli komunistické strany, nýbrž velké strany národně osvobozeneckého boje. Historická zkušenost ukazuje, že řada afrických zemí skutečně dosáhla osvobození buď v podstatě jednorázovým ozbrojeným aktem (Egypt 1952, Zanzibar 1964), nebo dlouhodobým ozbrojeným bojem (sedmiletá válka v Alžírě, mnohaletá

válka v Angole, Guineji Bissau, Mozambiku, Nambii aj.). Nicméně — při vši vážnosti a hluboké účtce k revolučnímu ozbrojenému boji afrických národů — platí, že ozbrojená vystoupení byla charakteristickým rysem pouze pro *menšinu* afrických kolonií, a sám tento fakt popírá Fanonovo tvrzení, že „ozbrojený a otevřený boj je jedinou cestou vpřed“ [Waddis 1975 : 49].

Z Fanonovy premisy, že jedinou adekvátní formou revolučního boje je ozbrojené násilí, vyplývá cestou prosté logické dedukce, že vůdčí silou revoluce může být jen ta část společnosti, ta společenská třída, která nejen v revolučním aktu, ale ani v dlouhodobém vyčerpávajícím boji nemá co ztratit. Touto silou je rolnictvo: „Nacionalistické strany,“ píše Fanon, „obvykle neberou v úvahu rolnictvo. Je však zcela zřejmé, že v koloniích jsou revoluční pouze rolníci — protože oni nemají co ztratit a získat mohou všechno. Hladový zemědělec, který stojí mimo třídní systém (?), jako první ze všech vykořisťovaných dospívá k závěru, že pouze násilí přináší plody“ [Fanon 1966 : 48]. Právě proto rolníci tvoří „jedinou živelnou, revoluční silu země“. Je ovšem pravda, že pro Evropana nepředstavitelně těžké sociální, ekonomické a politické postavení afrického rolnictva, představujícího základní masu obyvatelstva, je významnou motivační silou a je mimo pochybnost, že úspěch revoluce závisí na tom, do jaké míry se na ní budou právě rolníci aktivně podílet.

Fanon ve svém pojetí rolnictva zaměřuje několik aspektů celé věci — objektivní postavení, motivaci k revoluci, stupeň uvědomění a schopnost vést revoluci. Marxistická teorie dávno vědecky dokázala, že *sama bída* není dostatečnou motivační silou vedoucí k trvalé, dlouhodobé a aktivní účasti na revolučním boji. Ani specifika afrických společenství, ani obrovská početnost a neuvěřitelná bída rolnických mas v Africe nevyvracejí marxistickou tezi, že *žádný „rolnický socialismus“* nebo dokonce *„rolnická revoluce“* v moderním slova smyslu nejsou možné. Poučení, jež odvodil Engels ze studia německé selské války, Marx z třídních bojů ve Francii v padesátých letech minulého století a z Pařížské komuny v roce 1871

a Lenin z analýzy rolnictva jako spojence proletariátu v revoluci, platí a Fanonovou koncepci zůstala nedotčena.

Nikoli logika věcí, ale logika Fanonova výkladu pak nutně vede k *odmítnutí revoluční role městského proletariátu*. Fanon píše: „Nebude žádným zveličováním, jestliže poznamenejme, že proletariát tvoří to jádro obyvatelstva kolonií, jež je nejvíce zhýčkáno koloniálním režimem. Rodící se proletariát zaujímá poměrně privilegované místo. V kapitalistických zemích proletariát nemá co ztratit, získá však nakonec všechno. V koloniích by proletariát všechno ztratil. Tvoří tu část utlačeného národa, jež je absolutně nezbytná pro bezchybné fungování koloniální společnosti a je tedy nezaměnitelná. Zahrnuje průvodčí tramvají, taxikáře, horníky, dokaře, tlumočníky, zdravotní sestry atd. A právě tyto elementy tvoří „buržoazní“ část koloniálního systému“ [Fanon 1966 : 83]. Fanon pak odvozuje dalekosáhlé závěry o odborovém hnutí, které se ocitá ve slepé uličce proto, že nemůže formulovat sociální požadavky proletariátu, „aniž by šokovalo zbývajících část národa“. Proto *skuteční* revolucionáři prý odcházejí z měst na venkov, přecházejí od „neužitečné politické práce ve městech“ na venkov, kde „politika vystupuje nikoli jako prostředek ukolébání a mystifikace, ale jako jediný způsob zintenzívnění boje“, atd. Pozitivně (a opět pozoruhodně rozporně) hodnotí Fanon pouze fakt, že městský proletariát je uvědomělejší, ale žádný závěr z toho nevyvozuje, oceňuje naopak lumpenproletariát, protože „tato horda hladových lidí, vyrvaná i s kořeny ze svého kmene, tvoří jednu z nejživelnějších a nejradikálnějších revolučních sil kolonií“ [Fanon 1966 : 102].

Ve skutečnosti je africký proletariát — obdobně jako evropský — bez ohledu na kulturní a teritoriální specifika spjat s nejpokrokovějšími formami výroby, je zapojen do zbožních a tržních vztahů, má — stručně řečeno — všechny *objektivní předpoklady* pro to, aby si osvojil skutečnou revoluční *ideologii*, bez níž není revolučního vítězství. V afrických podmínkách je nadto boj proletariátu za jeho *vlastní* práva *vždycky* objektivně bojem proti

imperialismu a kolonialismu (což o rolnictvu vždycky neplatí).

Pokud jde o Fanonovo stanovisko k „národní buržoazii“, používá i zde své běžné generalizující metody — mluví o „národní buržoazii“ nediferencovaně, a to jak pokud jde o jednotlivé země, tak pokud jde o rozdíly mezi jednotlivými zeměmi. Fanon má nepochybně pravdu v tom, že africká buržoazie se podstatně liší od „klasické“ buržoazie evropských zemí tím, že vznikla v závislosti na koloniálním systému, že nikdy nedospěla k tomu, aby sama podnikala: „Psychologie národní buržoazie“, píše, „to je psychologie obchodníka, nikoli psychologie toho, kdo řídí hospodářství... buržoazie je ekonomicky bezmocná, není schopna vybudovat společnost založenou na kapitalistických společenských vztazích, ačkoli se pokládá za vládnoucí třídu“ [Fanon 1966 : 133]. Africká buržoazie je „parodií na buržoazii, která není schopna vytvořit složitou buržoazní společnost“. Odtud pak Fanonovi plyne jednoznačný závěr, že buržoazie může plnit jen roli prostředníka zahraničního kapitálu a bohatnout na úkor vlastního lidu. I když má Fanon pravdu v tom, že africká buržoazie je mimořádně slabá a závislá, neznamená to, že její roli v národně osvobozené hnutí je možno posuzovat takto paušálně. Určitá část národní buržoazie právě proto, že si zachovává rysy buržoazie, se dostává do historicky paradoxní, i když pochopitelné situace: má totiž zájem na exploataci vlastních pracujících a právě proto má současně zájem nejen na kontrole trhu, ale i na rozvoji vlastní ekonomiky co možná málo závislé na zahraničním kapitálu. Tím se ovšem dostává nejen do „tradičního“ antagonistického konfliktu s vlastním proletariátem, ale i s velkým monopolním kapitálem zahraničním, takže je objektivně, *silou svého postavení* a z něho vyplývajících zájmů, přímo vtažena do revolučního zápasu o národní nezávislost. Zvláště po získání nezávislosti může tato část buržoazie sehrát historicky pokrokovou roli, jak to ostatně dokazují zkušenosti z vývoje v Africe samé. Fanonův nediferencovaný přístup k africké národní buržoazii zastírá možnosti, které tato buržoazie má jak v období boje proti

kolonialismu, tak po získání nezávislosti.

Snad ještě rozpornější osobností než Franz Fanon je Régis Debray, jehož popularitu v určitých intelektuálních, studentských a politických kruzích založilo nevelké publicistické dílo nazvané *Revoluce v revoluci* [Debray 1970].

Základní Debrayova teze, premisa celé koncepce, je jednoduchá a prostá: je to onen „revoluční redukcionismus“, jehož podstatou je redukce všech možných forem revolučního boje na formu jedinou — na formu ozbrojeného boje, v tomto konkrétním případě na formu *partyzánské války*. Debray formuluje některá pravidla partyzánské války, jež sama o sobě nejsou bez zajímavosti, zkoumá strategii a taktiku partyzánského boje, sleduje vztah partyzánů k místnímu obyvatelstvu atd.; zejména však zkoumá průběh kubánské revoluce, aby odvodil „zásadní poučení“, jež lze stručně formulovat takto: *vítězství revoluce je možné bez komunistické strany* v „její tradiční podobě“.

Útok proti „tradičním“ komunistickým stranám vede Debray ve třech základních rovinách: 1. v rovině odmítání politických, zejména parlamentních forem revolučního boje, 2. v rovině kritiky trockismu a 3. v rovině kritiky reálného socialismu, tedy zemí socialistické soustavy. Jedinou „pozitivní alternativou“ přístupů komunistických stran, tvrdí Debray, je odmítnout „nepravé otázky“, to jest otázky *parlamentního boje, ideologické výchovy a ideologického působení* a obecně pak otázku strany jako nezbytného předvoje revolučního hnutí, a položit otázky jiné, „nové“. Těmito novými otázkami jsou otázky ozbrojeného partyzánského boje, v němž „není místo pro ideologický poměr k revoluci“. Shrnutí: v Debrayově zkrácené optice maloburžoazní radikála jsou komunistické strany ve své „tradiční podobě“ hlavní brzdou skutečného revolučního hnutí prostě proto, že ozbrojený boj nepokládají za jedinou efektivní formu revolučního boje.

Nebudeme opakovat abecedu marxistické teorie revoluce. Poznamenáme toliko, že skutečný marxista, jak zdůraznil Lenin [1956 : 208—219] se nezříká žádné formy revolučního boje, tedy ani formy partyzánské války. Co však marxismus, a tedy

i „tradiční“ komunistické strany odmítají, je *apriorní* preference jedné formy boje bez ohledu na konkrétní historickou situaci.

Debray je přesvědčen — a to je další rovina jeho teoretické argumentace —, že skutečně revoluční myšlení, jehož produktem je prý pak spisek *Revoluce v revoluci*, se v soudobém světě prosadí v procesu jakési „difúze“, již nemohou zabránit ani „tradiční“ komunistické strany, ani *evropská socialistická soustava*. Charakteristika evropského reálného socialismu, kterou podává Debray, si ovšem ani trochu nezadá s vulgárními protikomunistickými výpady západní buržoazie, ani s maoistickou argumentací. Marxismus se v socialismu podle něho stal opět klasickým falešným vědomím, protože se prý stal „dogmatem, předmětem víry, plodícím jako jeho historičtí předchůdci svou ortodoxii, svoje rituály, svoje encykliky a svá konkláve, svou mravnostní policii a své předpisy o tom, co je dovoleno a co není dovoleno myslet — to všechno ostatně ve stále neduživějším a trapnějším provedení“ [Debray 1970 : 137].

Vyvracet tento typ argumentace, který ostatně i v našich poměrech známe velice důvěrně z šedesátých let, nemá smysl. Všimněme si však, že klasická marxistická poučka o tom, že krajní pravice a krajní „levice“ jsou vzájemně organicky spjaté, opravdu není jen obrazem. Skutečnost, že doslova téže argumentace používají antikomunista Brzeziński i radikál Debray, je nade vše výmluvná.

Třetí rovina Debrayovy argumentace je o to zajímavější, že se Debray snaží svou vlastní „důslednou linii“ odlišit od trockismu a od politické praxe trockistických skupin v západních zemích. Debray, dlužno říci, trockismus kritizuje ostře a nemilosrdně, řadí jej do kategorie „sabotérů revoluce“ atp. Smysl Debrayovy analýzy trockismu však bohužel není v tom, aby ukázala, jak trockistický extremismus poškozují skutečné zájmy revolučního hnutí, nýbrž v tom, aby demonstrovala, že mezi trockismem a „reformismem“ „tradičních“ komunistických stran je „překvapivá shoda názorů“, protože obě tyto linie „si podávají ruce, aby společně odsoudily

partyzánskou válku, brzdily ji nebo sabotovaly“ [Debray 1970 : 36]. Debrayovým východiskem je apriorní tvrzení, že současné komunistické strany jsou neschopny a snad dokonce neochotny vést ozbrojený zápas, partyzánskou válku: „Strany přece žijí na zemi a podléhají tvrdým skutečnostem dialektiky tohoto světa. Jestliže se rodí, mohou také umírat, a pak se mohou znovu zrodit v jiných podobách“ [Debray 1970 : 97]. Touto „novou podobou“ je podle Debraye vznik strany v rámci partyzánské vojska, jakýsi spontánní proces ustavování postupného revolučního předvoje v průběhu partyzánské války, kdy se masy učí marxismu vlastní akcí a kdy jejich nejlepším učitelem je nepřítel... Shrnutí: nikoliv politická avantgarda formuje vojenskou organizaci, ale naopak, vojenská organizace a ozbrojený boj rodí politickou avantgardu.

Pomineme-li Debrayovu dezinterpretaci poněkud výjimečné situace na Kubě, je na první pohled patrné, že kromě odporu k „tradičním stranám“ hraje v Debrayově koncepci rozhodující roli *redukce revolučního procesu na ozbrojený partyzánský boj*. Potvrzuje to i Debrayův názor na události v Chile. Chilskou komunistickou stranu řadí Debray k těm stranám, které chovají „otevřené nepřátelství k ozbrojenému boji“. Ani po Allendově vítězství ve volbách v roce 1970 — jak dokazuje Debrayův rozhovor s prezidentem Allendem — Debray nezměnil své stanovisko, že *ještě* ozbrojený boj může „zásadně změnit“ strukturu státního aparátu.

Dnes již známe dočasně tragický osud chilské revoluce. A víme také, že Allendovi a chilským komunistům nebylo nic vzdálenějšího než váhavý oportunismus, z něhož Debray obvinil, jak jsme viděli, právě chilské komunisty. Už v prosinci 1970 napsal Luis Corvalán ve své analýze situace v Chile, kde proti levicové vládě stála buržoazie disponující prostředky masové komunikace a těšící se podpoře amerického imperialismu: „To znamená, že chilský lid a jeho vláda na jedné straně a imperialismus a oligarchie na straně druhé vstupují do období nepřetržitých soubojů. Právě proto není vyloučena možnost, že v budoucnosti lid *bude nucen*

přejít k té či oné formě ozbrojeného boje“
[Corvalán 1970 : 4].⁵

Ve světle historických událostí je zřejmé, že strategie i taktika chilských komunistů i Allendovy levicové vlády byly správné. Vojenský převrat z 11. září 1973 demaskoval světový imperialismus, jemuž je každý prostředek dobrý k zastavení revolučního procesu, i když probíhá v rámci buržoazně demokratických státně institucionálních forem. Není dnes nejmenších pochyb o tom, že by chilská revoluce byla rozdracena daleko dříve, kdyby se řídila radikalistickými recepty „nové levice“. Chilský lid získal — spolu s revolučním hnutím celého světa — tragickou zkušenost, která však nemluví ani zdaleka ve prospěch Debrayovy koncepce. „Chilská tragédie“, řekl L. I. Brežněv na XXV. sjezdu KSSS, „rozhodně nevyvrátila názor komunistů, že jsou různé cesty revoluce, včetně cesty pokojné, existují-li pro to nezbytné podmínky. Naléhavě však připomněla, že revoluce se musí umět bránit. Učí, že je třeba zachovávat bdělost vůči současnému fašismu a intrikám zahraniční reakce, vybízí k posílení mezinárodní solidarity se všemi, kdo se rozhodnou jít cestou svobody a pokroku“ [XXV. 1976 : 28–29]. Chilská revoluce, i když — bohužel — s tragickým akcentem, plasticky ukázala správnost leninského učení o nezbytnosti volit pro každou vývojovou fázi revoluce adekvátní formy třídního boje. To ovšem ani zdaleka neznamená potvrzení avanturistických představ o samospasitelnosti jediné formy třídního boje, formy ozbrojeného násilí.

Z koncepcí France Fanona a Régise Debraye vysvítá jak vnitřní rozpornost radikalistických teorií revoluce, tak objektivní rozpornost jejich společenské funkce: na jedné straně stimulace „radikálního myšlení“ tzv. nové levice a ostré odmítání současného stavu, na druhé straně retardační funkce ve vztahu k marxismu-leninismu a zejména k socialistickému společenství a komunistickému hnutí.

Mezi vůdčí ideology tzv. nové levice a

zejména radikálního studentského hnutí patří vedle Fanona, Debraye a zčásti i Sartra zejména Herbert Marcuse. Vliv Marcuseho na studentské hnutí koncem šedesátých let byl nepochybně značný, jakkoliv je zřejmé, že na jedné straně byla řada jeho idejí vulgarizována, protože vznikla v poměrně náročném teoretickém kontextu, a na druhé straně nejednoznačnost jeho vyjádření umožňovala nejružnější interpretace. K Marcusemu se hlásí jak vůdcové studentského hnutí šedesátých let — Rudi Dutschke, Daniel Cohn-Bendit, Marie Saviová, Wolfgang Lefèvre a jiní, tak některé vůdčí osobnosti boje amerických černochů — Stokely Carmichael a po jistou dobu i Angela Davisová.

Marcuseho koncepce je působivá mimo jiné tím, že vychází z předpokladu „velkého odmítnutí“, totiž z předpokladu „totální“ negace soudobé industriální společnosti, která produkuje „jednorozměrného člověka“, jenž svou vlastní aktivitou reprodukuje systém sice vnějškově „demokratický“, svou podstatou však hluboce represivní. To je také základní charakteristika soudobého kapitalismu, kterou Marcuse podává hned v úvodu své knihy: „Schopnosti (intelektuální i materiální) soudobé společnosti nesrovnatelně vzrostly; to znamená, že míra panství společnosti nad osobností je nesrovnatelně větší než kdykoli v minulosti. Naše společnost se odlišuje tím, že vítězí nad odstředivými společenskými silami pomocí Techniky, nikoliv Teroru, protože se opírá o dvojí základnu — o nesrovnatelně vzrostlou efektivitu a rostoucí životní úroveň“ [Marcuse 1964 : 9]. Pro soudobou společnost je prý zejména charakteristické, že je schopna „zadržovat sociální změny“, přičemž podle Marcuseho soudu je tato schopnost „snad nejunikátnějším výsledkem, jehož dosáhla rozvinutá industriální společnost“ [Marcuse 1964 : 11].

Celá Marcuseho koncepce kritiky soudobé společnosti (všimněme si už Marcuseho terminologie — soudobá, industriální, vyspělá společnost, společnost blahobytu

⁵ Analýza událostí v Chile ukázala, že revoluční síly nevyužily všech možností ozbrojeného boje v zájmu ochrany revoluce.

atd.) je založena na jeho již dříve formulované *teorii potřeb*, odvozené z pozdních prací Freudových.⁶

Z předpokladu represivního charakteru všech společností a celé naší dosavadní kultury plynou pro Marcuseho dva závěry. Především se „vysvětluje“ v buržoazní ideologii interpretovaný domněle „typický“ průběh všech revolucí, které končí svým vlastním thermidorem. K Sorokinovu instinktivistickému a Brintonovu kvazihistorickému výkladu přistupuje Marcuseho psychoanalytický „výklad“. Jeho jádro spočívá ve Freudově koncepci vzpoury synů proti otcům, tedy na Oidipovském komplexu. Druhý závěr z premisy o obecně represivním charakteru všech společností a celé kultury je pak nabíledni: „... skutečná revoluce musí být zcela jinou „negací“, než je negace Hegelova a dokonce Marxova, protože musí být *negací veškeré represivnosti*, musí být *odmítnutím každé kontinuity s minulostí*, protože musí být *revolucí v oblasti lidských potřeb*: „Individua reprodukuji ve svých vlastních potřebách represivní společnost, dokonce i v průběhu revoluce, a právě tato kontinuita dosud zabraňovala skoku od kvantitativní ke kvalitativní svobodné společnosti“ [Marcuse 1969 : 68].

Zde pak začne Marcuse odvíjet vizi své „utopicko-neutopické“ společnosti založené na „kvalitativní diferenciaci socialistické společnosti“, jejíž podstata je v „esteticko-erotické dimenzi“.

Marcuseho teoretická východiska jsou typickým příkladem psychologismu v sociologii, totiž redukce jevů speciálně a specificky společenských na předpokládané „psychické konstanty“, v tomto případě odvozené z Freuda. Marxistická teorie společnosti ovšem nepopírá existenci takových „konstant“ (i když je chápe obsahově odlišně), jež odlišují člověka jako druh animálního světa, avšak nepovyšuje je na výkladový princip. Psychickými konstantami totiž nelze vysvětlit ani specifický, konkrétně historický průběh sociálních procesů, ani to, co je v dějích opakovatelné a zákonité.

Marcusemu nelze upřít — a v tom je

nepochybně silná stránka jeho koncepce a zdroj její popularity — schopnost vidět řadu negativních jevů soudobého kapitalismu, poměrně přesně je pojmenovat, demaskovat mechanismy zotročení člověka vykořisťovatelským systémem a poukázat na řadu myšlenkových stereotypů, jež člověka svazují, aniž by si to mnohdy uvědomoval. Avšak vzhledem k teoreticko-metodologickému východisku, jež volí, jeho kritická analýza soudobého kapitalismu ústí v zcela falešné závěry. Důsledkem totální manipulace je podle něho to, že „tytéž třídy, které byly v minulosti absolutní negací kapitalistického systému, se do něho ve stále vyšší míře integrují“ [Marcuse 1964]. A toto tvrzení platí podle Marcuseho především o dělnické třídě, která již není schopna splnit svou historickou roli. Tu a tam sice Marcuse připouští, že dělnická třída stále ještě svým objektivním postavením, svou rolí ve výrobním procesu, faktem svého vykořisťování a zejména svou početností může být „historickým činitelem revoluce“, ale taková „uznání“ jsou jen důsledkem — jak uvidíme — neschopnosti „nové levice“ v úplnosti proletariát zastoupit. Ortel však již byl vyneset: dělnická třída proto, že sdílí stabilizační potřeby systému, je do něho eo ipso integrována a změnila se „v konzervativní, ba kontrarevoluční sílu“ [Marcuse 1969 : 16].

Ti, kdo jsou integrováni do systému, soudí Marcuse, nemohou být revoluční silou proto, že *subjektivně* nepocítují potřebu radikálního převratu, ačkoliv *objektivně* nutnost takového převratu je zjevná. Systém tedy může být zlomen jen zvnějšku, to jest těmi, kdo jsou „na okraji systému“, těmi, kdož do systému nejsou integrováni buď objektivně, nebo subjektivně. Objektivně nejsou do systému integrováni ti, „jejichž životní potřeby nemůže uspokojit ani vysoce vyvinutý kapitalismus a které uspokojit nechce“, subjektivně pak ti, kteří „diky svému postavení a výchově mají ještě přístup k faktům a ... uvědomují si neustále se zostřující rozpor a cenu, kterou tak zvaná společnost blahobytu požaduje na svých obětech“ [Marcuse 1969 : 55]. K první kate-

⁶ Srv. zejména Marcuseho [Marcuse 1965], kde je systematický výklad celé koncepce.

gorii patří především tzv. *podprivilegovaní* „outsideri systému“ — v USA zejména národnostní a etnické menšiny, jež sice nemají revoluční uvědomění, ale tvoří reálnou masovou základnu současného boje v třetím světě a potenciální základnu boje v zemích vyspělého kapitalismu. K nim pak (v různých obdobích s různými akcenty) Marcuse přiřazuje osoby trvale nezaměstnané, zchudlé rolníky, ty, kteří jsou drženi ve vězeních a psychiatrických léčebnách, a tu a tam i část lumpenproletariátu. Do druhé kategorie pak náleží především značná část inteligence, zejména technické, a především ovšem studentské mládeže.

Co lze k Marcuseho koncepci dodat, je-li její sociologická a sociálně ekonomická základna tak vratká, jak naznačeno? Bylo by možno argumentovat reálnými fakty třídního boje proletariátu, bylo by možno detailně analyzovat reálné změny, jež proběhly v kapitalistické společnosti, bylo by možno zkoumat příčiny neúspěchu studentských revolt atd. To všechno již bylo kvalifikovaně marxisticky provedeno. Základní argument proti své koncepci však nabízí Marcuse sám ve své výchozí premise: platí-li univerzální zákon, že „synové“ přebírají roli „otců“ — a podle Marcuseho tento zákon platí —, na základě čeho Marcuse odvozuje, že právě tato generace synů učiní onen kýžený akt „velkého odmítnutí“ a že nezradí svou vlastní revoluci? Snad proto, že má „pocit svobody“ a že svou „revoluci“ uskutečňuje ve všech oblastech — sexuální, intelektuální, morální i politické? Ale jak dlouho ji bude uskutečňovat a s jakým efektem?

Marcuseho teorie je jednou z těch koncepcí, které svým pseudoradikalismem a antikomunismem *objektivně stabilizují systém, proti němuž verbálně bojují*. Nечceme nijak snižovat reálnou roli mládeže a studentské opozice v revolučních přeměnách současného světa. Ostatně Lenin již v roce 1903 analyzoval možnosti i meze studentských hnutí a ukázal, že „studentstvo a obecně intelektuální prostředí sociální protiklady a rozpory vnímá rychleji než příslušníci dělnické třídy“, že je „schopno odrážet a vyjadřovat obecnější sociální procesy třídního boje“ [Lenin 1953 : 39]. Řešit základní sociální pro-

tiklady současné epochy však studentstvo samo nemůže, tak jako samo ani v minulosti nikdy nemohlo rozhodnout o výsledku revolučních zápasů. Marcuseho teorie je tedy velkou utopií, a to bez ohledu na to, kolik lidí v ni uvěřilo. Objektivně je pak teorií protirevoluční a protidělnickou, svým způsobem elitářskou.

* * *

Studie je věnována kritickému rozboru několika reprezentativních levičáckých protimarxistických koncepcí revoluce, které reprezentují přístupy založené na maloburžoazním radikalismu a levičáckém sektářství, jež vzniká mimo rámec současných komunistických stran a je vědomě orientováno proti nim. Když Lenin analyzoval proletářskou revoluci jako světový proces, zdůrazňoval nejednou jeho složitost i vnitřní protikladnost. Revoluční boj proletariátu je svou podstatou srážkou sil, které představují minulost — buržoazii, kapitalismus a vykořisťování, a sil, které představují budoucnost — společnost svobodně se rozvíjejících lidí bez vykořisťování a politického útisku, socialismus a komunismus. Celosvětový revoluční proces však zasahuje a aktivizuje i řadu neproletářských, poloproletářských a maloburžoazních vrstev obyvatelstva, které se na čas spojují s revolučním hnutím proletariátu, v určitých momentech jej podporují, v jiných se od něj odklánějí nebo dokonce aktivně proti němu bojují. Tento složitý a rozporný fakt nelze obejít. Maloburžoazní vrstvy totiž do revolučního boje proletariátu vnášejí celou svou rozpornou mentalitu, všechny své předsudky a všechny své slabosti — anarchismus, netrpělivost, ultrarevoluční nálady, nestabilitu, kolísavost, váhavost a náladovost. „Bolševismus vyrostl, zocelil se a vytvořil v dlouholetém boji proti *maloburžoaznímu revolucionářství*, které nemá daleko k anarchismu nebo od něho leccos přijímá, které se ve všem podstatném odchyluje od podmínek a potřeb důsledného proletářského třídního boje,“ napsal Lenin [Lenin 1955 : 25]. Maloburžoazní mentalita pak nachází svůj výraz v *maloburžoazní ideologii*, v rozporných koncepcích, většinou ultraradikálních a „ultrarevolučních“. Role těchto ideologií je v současném světě

značná a nezbytnost jejich marxistické analýzy je podtržena a znásobena tím, že silně ovlivňují značnou část mládeže na Západě a určitou část obyvatelstva, zejména inteligence, v zemích tzv. třetího světa.

Maloburžoazně radikalistická koncepce se opírá jednak o jakousi „diagnózu“ stavu vyspělých socialistických společností, jednak o „zobecnění“ výsledků revolučních procesů probíhajících v zemích Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Vzájemně se tyto koncepce liší jak formou svého vyjádření — od teoretických analýz typu Marcuseho „jednorozměrného člověka“ až k jakýmsi návodům k revoluční akci typu Debrayovy „revoluce v revoluci“, tak svým prakticko-politickým zaměřením — od kritiky soudobého imperialismu a kolonialismu až po krajně anarchistické výzvy k teritoriálním akcím. Současně však vykazují několik shodných rysů, zejména: verbální přihlášení se k marxismu, přičemž samo pojetí „marxismu“ je v těchto koncepcích značně neurčité, nejednotné, rozplzlé a vulgarizující; radikální odmítnutí tzv. oficiálního marxismu, tj. marxisticko-leninské ideologie socialistických států; více či méně ostrou kritiku reálného socialismu; nesouhlas s ideologií a politikou západních komunistických stran, které jsou kritizovány jako „málo revoluční“; odmítnutí vedoucí role dělnické třídy v revolučním procesu jak v kapitalistických zemích, tak v zemích třetího světa.

Je vcelku pochopitelné, že „marxismus“ těchto koncepcí má širokou škálu „obměn“ od anarchisticko-blankvistické interpretace revolučního hnutí proletariátu až po maoistický výklad perspektiv soudobého světa, který prý nevyhnutelně musí skončit „všeobecným chaosem“ a válkou. Jádro marxistické ideologie, jímž je teorie vedoucí role proletariátu v historickém procesu revoluční přeměny světa, teorie diktatury proletariátu a teorie a zobecněná praxe výstavby beztřídní společnosti, v těchto koncepcích ovšem vědomě chybí, nebo — častěji — je vědomě popíráno. Z tohoto hlediska — přes všechna ujišťování o „modernizaci marxismu“ atd. — jsou tyto koncepce nejen nemarxistické, ale přímo protimarxistické. Politická pra-

xe na nich založená pak většinou oslabuje revoluční hnutí, škodí úsilí dělnické třídy o dosažení jejich jak blízkých, tak perspektivních cílů. Mnohdy se setkáváme — a to je jen vnější výraz hluboké vnitřní rozpornosti maloburžoazních koncepcí a hnutí — s tragickými individuálními osudy těch, kteří jsou hluboce subjektivně přesvědčeni o správnosti svého usilování o revoluční nápravu světa, avšak objektivní výsledky jejich činnosti (zejména teoretické, ale nejednou i praktické) se obracejí mnohdy proti nim samým.

Literatura

- Arendtová, H.: *On Revolution*. New York, The Viking Press 1963.
- Corvalán, L.: *Chile: Moci se chápe lid*. Otázky míru a socialismu č. 12, prosinec 1970.
- Daniels, R.: *The Nature of Communism*. New York 1962.
- Debray, R.: *Revoluce v revoluci? Ozbrojený boj a politický boj v Latinské Americe*. Praha, Svoboda 1970.
- Dokumenty moskevské porady komunistických a dělnických stran*. Praha, Svoboda 1969.
- Fanon, F.: *The Wretched of the Earth*. (Předmluva J. P. Sartre). New York, Grove Press 1966.
- Garaudy, R.: *Le grand tournant du socialisme*. Paris 1969.
- Chinoy, Ely: *Society*. New York 1962.
- Ivanov, G. I.: *Social'naja suščnost' teorii konvergencii*. Moskva, Izdatel'stvo političeskoi literatury 1975.
- Krasin, J.: Předmluva ke knize Jack Waddis, *New Theories of Revolution*; ruské vyd.: „Novyje“ teorii revolucii. Moskva 1975.
- Lenin, V. I.: *Spisy*. Sv. 7. Praha, SNPL 1953.
- Lenin, V. I.: *Spisy*. Sv. 11. Praha, SNPL 1956.
- Lenin, V. I.: *Spisy*. Sv. 31. Praha, SNPL 1955.
- Marcuse, H.: *One-Dimensional Man. Studies in the Ideology of Advanced Industrial Societies*. Boston, Beacon Press 1964.
- Marcuse, H.: *Socialism in the Developed Countries*. Referát z r. 1964 (Korčula), cit. podle J. Waddis [1975].
- Marcuse, H.: *Triebstruktur und Gesellschaft*. Frankfurt a. M. 1965.
- Marcuse, H.: *Psychoanalýza a politika*. Praha, Svoboda 1969.
- Marcuse, H.: *An Essay on Liberation*. London, Allan Lane 1969.
- Meissner, H.: *Theorie konvergence a realita*. Praha, Svoboda 1975.
- Ogburn, W. F. — Nimkoff, M. F.: *A Handbook of Sociology*. London, Routledge and Kegan Paul Ltd. 1964.
- Quinn, J. A.: *Sociology. A Systematic Analysis*. New York, J. B. Lippincott Comp. 1963.
- Současný pravicový revizionismus. Kritická*

analýza. Ved. aut. kol. J. D. Modržinskaja. Praha, Svoboda 1973.

Sternberg, F.: *Wer beherrscht die zweite Hälfte des 20. Jahrhunderts?* Köln-Berlin (West) 1961.

Waddis, J.: „Novyje“ teorii revoljucii, Moskva 1975.

XV. sjezd KSSS. Zpráva ÚV KSSS a další úkoly strany ve vnitřní a zahraniční politice. Praha, Svoboda 1976.

Резюме

Гоушка П.: Замечания к критике некоторых левацких концепций революции

Автор ставит перед собой цель рассмотреть и проанализировать с марксистской точки зрения некоторые типичные мелкобуржуазные радикальные, левацкие и псевдомарксистские концепции революции. Обычно эти концепции исходят из субъективистской интерпретации результатов и процессов национально-освободительных движений в Африке, Азии и Латинской Америке и, несмотря на свой внешне левацкий радикализм, объективно направлены против политической стратегии и тактики международного коммунистического движения. Основное различие между официальной буржуазной апологетикой и мелкобуржуазным радикализмом с теоретической и практической политической точки зрения заключается в том, что в то время как первая ориентировка считает социальную революцию в современном мире неадекватной и нежелательной формой общественных перемен, вторая ориентация содействует ослаблению революционного фронта, полагая революцию в ее упрощенном понимании в качестве одной лишь вооруженной классовой борьбы за единственно возможный способ решения противоречий и конфликтов современного мира.

Эти концепции отличаются друг от друга как по форме своего выражения — начиная с теоретических анализов типа «одномерного человека» Маркузе и кончая своего рода «рецептами» революционных действий типа «революции в революции» Дебрэ, — так и своей практической-политической направленностью — начиная с критики современного капитализма и колониализма и кончая крайне анархистскими призывами к террористическим действиям. Однако в то же время у этих концепций есть и некоторые общие черты. Это в особенности афиширование на словах своей принадлежности к марксизму, радикальный отказ от

т. наз. официального марксизма, т. е. марксистско-ленинской идеологии социалистических стран и более или менее острая критика реального социализма, отрицание руководящей роли рабочего класса в революционном процессе.

Summary

Houška J.: *Comments on the Criticism of Some Leftist Conceptions of Revolution*

The aim of the present paper is to point out and to analyze from Marxist points of view some typical petty bourgeois radical, leftist and quasi-Marxist conceptions of the revolution. As a rule, these conceptions proceed from substantially subjectivistic interpretations of the results and processes of liberation movements in Africa, Asia and Latin America. In spite of their outward leftist radicalism, these movements are objectively oriented against the political strategy and tactics of the international communist movement. From both the theoretical and the practically political point of view, the basic difference between official bourgeois apologetics and petty-bourgeois radicalism consists in the fact that, while the first orientation holds the social revolution in the present world to be an inadequate and undesirable form of social change, the second orientation is objectively aimed at weakening the revolutionary front, since it regards revolution in its reduced form of a forcible, armed class struggle as the only possible way of solving the contradictions and conflicts of the world of our time.

These conceptions differ from each other, on the one hand, in the form of expression — from theoretical analyses of the type of Marcuse's „one-dimensional man“ to a kind of instigations to revolutionary action of the type of Debray's „revolution in revolution“, and, on the other hand, in their practically political orientation — from the criticism of present-day imperialism and colonialism to extremely anarchist provocations to terroristic actions. Simultaneously, however, they manifest a number of coincident traits involving particularly the verbal avowal of Marxism, a radical rejection of the so-called official Marxism — i. e. of the Marxist-Leninist ideology of socialist countries —, a more or less sharp criticism of real socialism and the refusal of the working class' leading role in the revolutionary process.